

Взаємодія неспроможних організацій і аудиторів полягає не лише в проведенні аудиту фінансової звітності, але і в наданні повного спектру супутніх аудиту послуг, визначених законодавством.

Під час аудиту неспроможного підприємства, незалежно від вживаної процедури банкрутства, аудитори повинні забезпечити зацікавлених користувачів фінансової звітності достовірними даними про стан аудіруємої особи, що неможливе без застосування таких прийомів і способів аудиту, які б враховували всі аспекти неспроможності. Тому під час розробки внутрішньофірмових стандартів особливу увагу треба надавати специфіці діяльності неспроможної організації в розрізі процедур банкрутства.

Список літератури

1. Аудит [Текст] : підручник для вузів / В. І. Подільський [та ін.] ; під ред. проф. В. І. Подільського. – 3-тє вид., перероб. і доп. – М. : ЮНПІ-ДАНА, Аудит, 2005.

2. Рудницький, В. С. Аудит [Текст] : навч. посібник / В. С. Рудницький, Я. А. Гончарук. – Львів : Оріяна-Нова, 2004. – 290 с.

3. Савченко, І. А. Процедура банкрутства: ключевые моменты [Текст] / И. А. Савченко. – М. : ИНФРА-М, 2007.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© Н.В. Бойченко, 2009.

УДК 656.18 659.1

І.В. Нестеренко, канд. екон. наук

ОБЛІК ПОЗИКОВИХ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто теоретичні підходи до організації обліку позикових джерел та наведено практичні рекомендації щодо вдосконалення інвестиційної діяльності.

Рассмотрены теоретические подходы к организации учета заемных источников и представлены практические рекомендации по усовершенствованию инвестиционной деятельности.

Theoretical approaches are considered to organization of account of loan sources and practical recommendations on the improvement of investment activity are represented.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для бухгалтерського оформлення залучених коштів повинні бути визначені відповід-

ними угодами такі параметри як сума коштів, строк, відсоток за надання позикових коштів. Виходячи із структури нового балансу, не входять до власного капіталу, а, отже, належать до залучених зі сторони джерел: забезпечення наступних витрат і платежів; довгострокові зобов'язання; поточні зобов'язання; доходи майбутніх періодів. При цьому, деякі з них не відповідають вимогам, не мають ознак, властивих зобов'язанням. Наприклад, забезпечення наступних витрат і платежів буде здійснюватися за прогнозними розрахунками; деякі з них можуть виникати, а можуть і не виникати, – витрати з гарантійного обслуговування, виплата заохочень; в момент нарахування ще не визначено, кому будуть здійснюватися платежі. Також, не відповідають названим вище ознакам й джерела, об'єднані у розділі “Доходи майбутніх періодів”.

Тому удосконалення теорії та практики ведення обліку позикових та інших джерел фінансування інвестиційної діяльності стає нагальною потребою та визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні розробки, у галузі інвестиційної діяльності, представлено у працях таких вітчизняних вчених, як В.В. Бабич, І.О. Бланк, Б.І. Валуєв, С.Ф. Голов, В.І. Єфіменко, М.В. Кужельний, Б.М. Литвин, В.Г. Швець, С.І. Шкарабан, І.Г. Яремчук, а також таких зарубіжних вчених як Х. Андерсон, Дж. Блейк, В.В. Бочаров, Глен А. Велш, М.Ф. Ван Бреда, Д. Колдуелл, О.В. Соловйова, Е. Хелферт, Е.С. Хендріксен, У.Ф. Шарп, та інших. Проте сучасні умови ставлять нові завдання, вимагають комплексного підходу до вирішення проблем, пов'язаних із зміною інвестиційної політики в Україні, реформуванням національної системи обліку і звітності.

Мета та завдання статті. Метою статті є висвітлення теоретичних аспектів та практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку позикових та інших джерел фінансування інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. При структуризації залучених джерел фінансування у вітчизняній і світовій практиці бухгалтерського обліку за основу беруть термін, на який залучається капітал. У зв'язку з цим в обліку і балансі розрізняють довгострокові та короткострокові зобов'язання (пасиви). Межею для розподілу цих двох складових фінансування діяльності є один рік. Цей критерій покладено в основу у разі розрахунків показників ліквідності, платоспроможності, покриття інвестицій та ін., що характеризують фінансовий стан та інвестиційну привабливість підприємств.

Дослідження показало, що така методика оцінки залучених джерел капіталу, в основу якої покладено принцип «тимчасовості», не досить розкриває його інвестиційні властивості. Розмежування наявних пасивів за строками погашення на основі принципу «тимчасовості» не може бути критерієм для визначення ступеня їх участі в інвестуванні підприємства. Тимчасово залучені кошти на незначний строк можуть бути джерелом для фінансування великих інвестиційних проектів. Водночас поточні зобов'язання через неплатежі, фінансову скруту можуть затягуватися на рік і більше. Тому у разі розмежування залучених коштів на інвестиційні та поточні доцільно було б врахувати ще й принципи «добровільності» і «платності». У зв'язку з цим в обліку і звітності слід розрізняти кошти, що залучаються на добровільних засадах за відповідну платню чи без неї, і ті, що виникають за об'єктивних обставин в результаті господарської діяльності.

До добровільно залучених коштів належать кредити банків, інші позикові кошти (у т.ч. і від розповсюдження випущених облігацій), одержані на платній чи безоплатній основі. До другої групи залучених зі сторони джерел відноситься кредиторська заборгованість щодо розрахунків з постачальниками, бюджетом, працівниками, іншими кредиторами. Якщо друга група залучених джерел зумовлена умовами розрахунків або об'єктивними умовами перерозподілу національного доходу, то залучення коштів і майна на добровільних засадах має суто інвестиційний характер. Тому кошти, залучені на добровільних засадах, слід обліковувати і відображати в балансі відокремлено від тимчасово залучених коштів для поточної виробничо-комерційної діяльності. На нашу думку, їх доцільно об'єднати в окремому розділі пасиву балансу, назвавши його «Джерела залучених зі сторони інвестиційних ресурсів».

Також змін потребує структура і сутність рахунків, на яких обліковуються кредити банків та інші позикові кошти. Наприклад, замість субрахунків для обліку довгострокових і короткострокових кредитів банку чи інших позикових коштів встановити відповідно рахунки «Кредити банку для фінансування інвестицій» і «Кредити банку для поточної діяльності». Цього вимагає також логіка покриття витрат на сплату відсотків за користування тими чи іншими кредитами. До витрат операційної діяльності, слід включати відсотки за кредити, використані для фінансування поточної виробничо-комерційної діяльності. Відсотки за одержані інвестиційні позики доцільно погашати за рахунок відповідних інвестиційних джерел або зараховувати на збільшення вартості інвестиційних проектів. Встановлені у вітчизняній практиці правила оподаткування, коли до валових чи реальних витрат

належать будь-які витрати по сплаті відсотків за борговими зобов'язаннями, суперечать принципів розмежування в обліку витрат і джерел їх покриття щодо операційної та інвестиційної діяльності.

Важливим джерелом інвестиційної діяльності в ринкових умовах є кошти, одержані від випуску і розповсюдження цінних паперів у вигляді облігацій та інших цінних паперів, що формують, з одного боку, залучення додаткового капіталу для інвестування діяльності, з іншого – довгострокові зобов'язання перед покупцями таких цінних паперів щодо повернення одержаних від них коштів і сплаті відповідних відсотків. Широкий спектр використання у світовій практиці облігаційних позик для фінансування інвестицій можна пояснити низькою перевагою випуску облігацій порівняно з випуском акцій. Основні з них:

1. Випуск і придбання облігацій не впливає на розподіл прав власності на майно підприємства і на участь в управлінні ним. На відміну від акціонерів, власники облігацій не беруть участі в управлінні акціонерним товариством і розподілі прибутків.

2. Грошові виплати власникам облігацій обмежені чітко визначеними сумами відсотків і основною сумою боргу, яка підлягає сплаті при погашенні облігацій.

3. Чиста (реальна) вартість користування отриманими у борг коштами часто є меншою порівняно з акціонерним капіталом, бо відсотки по облігаціях входять у витрати підприємства, тоді як дивіденди виплачуються з чистого прибутку.

4. Випуск облігацій може мати позитивний вплив на фінансовий леверідж підприємства. Це відбувається тоді, коли, наприклад, фірма бере у борг кошти під чисту ставку відсотків (після оподаткування), яка є нижчою, ніж загальний коефіцієнт віддачі її активів. Позитивним в даному випадку вважається леверідж, коли за рахунок низьких відсоткових ставок за облігації зростає коефіцієнт віддачі на акціонерний капітал порівняно з коефіцієнтом віддачі на активи.

Незважаючи на значні переваги облігаційного інвестування і широке його розповсюдження у країнах з ринковою економікою, у вітчизняній практиці дана форма фінансового інвестування практично не використовується. Аналіз ситуації свідчить, що негативну роль у цьому відіграють такі чинники. По-перше, негативно впливають значні обмеження, встановлені українським законодавством щодо емісії облігацій. Обсяг випущених облігацій не повинен перевищувати 25 % від розміру статутного капіталу підприємства, він може проводитися в акціонерних товариствах лише після повної сплати статутного фонду, неможливість випуску облігацій збитковими підприємствами, виплата

доходів по облігаціях проводиться за рахунок коштів, що залишаються після розрахунків з бюджетом і сплати інших обов'язкових платежів.

По-друге, надто складною є процедура реєстрації емісії облігацій в Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку, що призводить до значних затрат часу і коштів на випуск вказаних цінних паперів. По-третє, встановлена в Україні система оподаткування прибутку донедавна передбачала, що виручка від продажу цінних паперів в повній сумі входила у валові доходи, тоді як у валові витрати вартість випущених облігацій могла бути зарахована лише після їх викупу (погашення) емітентом.

Однією з форм залучення чужого капіталу, що визнається у світовій практиці є, так зване, забалансове фінансування. Класичним його прикладом є операційна оренда, коли підприємство замість придбання основних засобів і відображення відповідним чином кредиторської заборгованості по оплаті орендує їх. У даному випадку взяті в оренду об'єкти не відображаються в балансі орендаря, а кредиторська заборгованість орендодавцю, залишається прихованою.

У вітчизняній і зарубіжній практиці таку оренду основних засобів ще називають операційним лізингом, що передбачає передачу орендареві права користування основними засобами на строк, що не перевищує строку повної їх амортизації, з обов'язковим поверненням таких основних засобів їх власнику після закінчення строку дії лізингової угоди. Операційна оренда, як одна з форм інвестування, дає можливість здійснювати виробничо-комерційну діяльність з меншими капітальними витратами. Вона дозволяє фірмам за рахунок невідображення в пасиві балансу тимчасово залученого капіталу поліпшувати фінансовий леверідж, тобто інвестиційний імідж.

У практиці інвестування як зарубіжних, так і вітчизняних підприємств широкого розповсюдження набирає фінансовий лізинг. Законодавством різних країн по-різному трактується поняття фінансового лізингу. Спільним для всіх країн, в тому числі й для України, є перехід права власності на орендоване майно до орендаря після закінчення строку оренди, обов'язкове відображення в балансі орендаря взятого на лізинговій основі майна з нарахуванням амортизації по ньому. Законодавство більшості країн передбачає обов'язковий викуп майна орендарем після завершення строку оренди за договірними цінами на момент укладання договору (Франція, ФРН), за договірними цінами у разі передачі власності (Нідерланди, Швеція), за дисконтованими цінами, доведеними до теперішньої вартості (США, Великобританія).

Закон України «Про лізинг» передбачає передачу такого майна у власність лізингоодержувача після закінчення строку договору фінансового лізингу або викуплення майна за залишковою вартістю [1]. Майно можна передавати лізингоодержувачу безоплатно або з оплатою. За Законом загальна сума відшкодування обмежена і складає 60% від вартості об'єкта лізингу. Це створює сприятливі умови для залучення додаткових інвестицій на умовах лізингу. Проте стосовно лізингового інвестування існує деяка неузгодженість у законодавстві України. Так, згідно з Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» фінансовим лізингом вважається операція з придбання орендодавцем за замовленням орендаря основних фондів з подальшою передачею їх у користування орендареві. Звідси випливає, що передача орендодавцем у фінансову оренду скоріше набутого майна у орендаря не може розцінюватися як фінансовий лізинг, і, як наслідок, амортизація по ньому не може бути зарахована на зменшення прибутку до оподаткування, а вартість самого майна, в кінцевому випадку, може бути прирівняна до безповоротної допомоги, що підлягає оподаткуванню.

Крім цього, існує деяка невідповідність у визначенні поняття і сутності лізингових операцій. Закон України «Про лізинг» основною критеріальною ознакою у визначенні відмінностей операційного та фінансового лізингу встановлює період, за який амортизується об'єкт лізингу. Так, фінансовим лізингом згідно з Законом вважається передача у платне користування об'єкта лізингу на строк, за який амортизується не менше ніж 60 відсотків його вартості, при операційному лізингу – цей термін повинен бути меншим від строку, протягом якого амортизується 90 відсотків від вартості об'єкта.

Другою ознакою у розмежуванні фінансового і операційного лізингу Закон визначає події, що відбуваються після закінчення договору оренди. Так, після закінчення строку договору фінансового лізингу об'єкт оренди переходить у власність лізингоодержувача або викуповується ним за залишковою вартістю. Після завершення строку договору операційної оренди об'єкт повертається лізингодавцю [2, с. 9].

Згідно з національними і міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (П(С)БО 14 “Оренда” і МСБО 17 “Оренда”), визначення відмінностей між фінансовою та операційною орендою ґрунтується лише на тому, у який спосіб ризику і винагороди, пов'язані з правом власності на об'єкт лізингу, розподіляються між орендодавцем і орендарем. При фінансовій оренді орендарю передаються усі ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на об'єкт. Такими ризиками можуть бути можливі втрати від простоїв, неповного використання об'єктів,

неефективної технології, що призводить до неотримання очікуваних доходів. Отже, враховуючи норми, встановлені стандартами бухгалтерського обліку, поділ оренди на операційний чи фінансовий лізинг повинен проводитися не за формою складеного контракту. При цьому потрібно брати до уваги сутність самої орендної операції. Основними ознаками, за якими оренда класифікується як фінансова можуть бути передача орендареві: усіх вигод та ризиків, пов'язаних з правом власності на актив; права власності на актив після закінчення строку його оренди [3, с. 121].

На даний час у вітчизняній практиці відсутні чіткі та прості методи розрахунку лізингових платежів. Як відзначалося, специфічний порядок нарахування зносу не дозволяє точно визначити ці платежі в частині амортизації об'єкта лізингу за певний період. Крім цього, у разі встановлення розмірів лізингових платежів необхідно провести перерахунок майбутньої вартості грошових виплат до теперішньої вартості шляхом дисконтування. Порядок і приклади розрахунку фінансових затрат і розподілу їх між звітними періодами наведено у П(С)БО 14 "Оренда". За стандартом розрахунок теперішньої вартості мінімальних орендних платежів (TBA) рекомендовано здійснювати за формулами

а) якщо виплата здійснюється регулярно:

$$TBA = A \cdot \left[1 + \left(\frac{1 - \frac{1}{(1+i)^{n-1}}}{i} \right) \right], \quad (1)$$

б) якщо виплати орендних платежів проводяться у кінці кожного періоду:

$$TBA = A \cdot \left[\frac{1 - \frac{1}{(1+i)^n}}{i} \right], \quad (2)$$

де A – сума виплат орендодавцю у кожному періоді; n – кількість періодів, у яких здійснюються виплати; i – ставка відсотка.

Очевидно, що здійснювати розрахунки за такими складними формулами в умовах поточної роботи підприємства буде досить важко. Не кожен спеціаліст з управлінських службових фірм орендодавців чи орендарів зможе правильно провести ці розрахунки. Тому пропонуємо більш просту методику розрахунку, відому у фінансовій математиці як погашення боргу рівними строковими платежами. Так, якщо одержано

в порядку фінансового лізингу устаткування строком на 5 років за 12% річних. Згідно з договором сума річних виплат лізингодавцю повинна становити 30000 грн (таблиця). Дисконтний множник (D), враховуючи річну дисконтну ставку (i) – 0,12 і кількість періодів (n) – 5 років визначається за формулою:

$$D = \frac{1}{(1+i)^n} \quad (3)$$

Таблиця 1 – Розрахунок лізингових платежів, в грн

Період (роки)	Лізингові платежі	Відсотки за наданий кредит (гр.5*12%)	Зменшення основної суми лізингових зобов'язань (гр.2-гр.3)	Залишок лізингових зобов'язань на кінець періоду (гр.5-гр.4)
0				108144
1	30000	12978	17022	91122
2	30000	10935	19065	72057
3	30000	8647	21353	50704
4	30000	6084	23916	26788
5	30000	3212	26788	0
Разом	150000	41856	108144	

Згідно з таблицями дисконтування для розрахунку теперішньої вартості анuitету він становитиме 3,6048, а сама теперішня вартість лізингових платежів 108144 грн (30000 x 3,6048). Отже, теперішня вартість об'єкта лізингу, яка підлягає амортизації в орендаря, становитиме 108144 грн. Її треба взяти на облік як об'єкт основних засобів (Дебет рахунку 10 “Основні засоби”) і відобразити лізингові зобов'язання орендодавцю, які пропонується обліковувати у складі довгострокових позикових коштів на субрахунку 53.1 “Зобов'язання з фінансової оренди”.

Беручи до уваги норми амортизації, що діють в Україні на інші машини і устаткування (15% на рік), і порядок нарахування за методом зменшуваного залишку згідно з податковим законодавством, за 5 років експлуатації об'єкт відамортизовується на 53,4%. Якщо за перший рік він відамортизовувався на 14,2%, то за п'ятий лише на 7,7%. Надалі процес перенесення вартості об'єкта на затрати весь час буде уповільнюватися. Водночас за лінійним методом нарахування амортизації устаткування, строк служби якого в середньому становить 6 років, а річна норма – 16,7%, його вартість була б перенесена на собівартість за 5 років на 83,5%, тобто в 1,6 рази швидше, ніж у разі нарахування амо-

ртизації за податковим методом. При цьому буде дебетуватися рахунок 83 “Амортизація” і кредитуватися рахунок 13 “Знос необоротних активів” для підприємств, що використовують рахунки класу 8 “Витрати за елементами”. Підприємства, що не використовують рахунки даного класу, будуть включати нараховану амортизацію у дебет рахунків 23 “Виробництво”, 91 “Загальновиробничі витрати”, 92 “Адміністративні витрати” та ін. Погашення орендарем основного платежу записується у дебет субрахунку 18.1 “Заборгованість за майно, що передане у фінансову оренду”, а відсотків за кредит – у дебет затратних рахунків.

Неврегульованим залишається питання щодо визначення джерела списання (фінансових ресурсів) у випадках, коли:

а) строк операційної оренди завершився і об’єкт оренди разом із проведеними поліпшеннями повертається орендодавцю;

б) зроблені поліпшення, що включені як окремі об’єкти до складу власних основних засобів, повністю не відамортизовані;

в) орендодавець не погоджується повертати орендареві кошти з частині проведених поліпшень.

Висновки. Таким чином, подальша розробка та впровадження рекомендацій з удосконалення обліку інвестицій дозволить підвищити аналітичність, точність та достовірність облікових даних сучасних підприємств, підвищить ефективність управління інвестиційним процесом в сучасних умовах господарювання.

Список літератури

1. Про лізинг [Текст] : Закон України від 16.12.1997 р. зі змінами та доповненнями // Урядовий кур’єр. – 1998. – № 5–6. – 9 січня.

2. Петрик, О. Облік, аналіз і аудит капітальних інвестицій відповідно до міжнародних і національних стандартів [Текст] / О. Петрик, І. Чумакова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 9. – С. 24–34.

3. Татаренко, Н. О. Теорія інвестицій [Текст] : навч. посібник / Н. О. Татаренко, А. М. Поручник. – К. : КНЕУ, 2006. – 160 с.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© І.В. Нестеренко, 2009.